

Κώδικας Δεοντολογίας για τους Βιβλιοθηκονόμους των Ειδικών Συλλογών¹

Αναστασία Ι. Μιχαηλάκη, Δικηγόρος – Διαμεσολαβήτρια,
υπ. ΜΔΕ Ιονίου Πανεπιστημίου

Ο “Κώδικας Δεοντολογίας για τους βιβλιοθηκονόμους των Ειδικών Συλλογών”, ο οποίος δημιουργήθηκε από την Ένωση των Κολεγιακών και Ερευνητικών Βιβλιοθηκών στις ΗΠΑ και δημοσιεύθηκε στα “Νέα της Κολεγιακής και Ερευνητικής Βιβλιοθήκης”, στις 4 Απριλίου 1993, αντικαθιστά τα “Πρότυπα Δεοντολογικής Συμπεριφοράς για τα Σπάνια Βιβλία, Χειρόγραφα και τις Βιβλιοθήκες και τους Βιβλιοθηκονόμους των Ειδικών Συλλογών”, με Οδηγίες – κατευθυντήριες γραμμές για τα θεσμικά πρότυπα προς υποστήριξη αυτών.

Σημειώνεται ότι τα “Πρότυπα Δεοντολογικής Συμπεριφοράς για τα Σπάνια Βιβλία, Χειρόγραφα και τις Βιβλιοθήκες και τους Βιβλιοθηκονόμους των Ειδικών Συλλογών” εμφανίστηκαν για πρώτη φορά το έτος 1987 και δημιουργήθηκαν με σκοπό να ενισχύσουν και να συμπληρώσουν τον “Κώδικα Δεοντολογίας της Ένωσης Αμερικανικών Βιβλιοθηκών”. Μία δεύτερη έκδοση των Προτύπων εγκρίθηκε από την Ένωση των Κολεγιακών και Ερευνητικών Βιβλιοθηκών το έτος 1993. Η τελευταία έκδοσή τους, η οποία αναδιατυπώνεται ως απλοποιημένος «Κώδικας Δεοντολογίας για τους βιβλιοθηκονόμους των Ειδικών Συλλογών» με σχολιασμό, εγκρίθηκε από την Ένωση των Κολεγιακών και Ερευνητικών Βιβλιοθηκών τον Οκτώβριο του έτους 2003.

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών έχουν κοινές θεμελιώδεις αξίες με τα

¹ Ένωση Κολεγιακών και Ερευνητικών βιβλιοθηκών, www.rbms.info/standards/index.shtml, ημερομηνία πρόσβασης 23-03-2013

υπόλοιπα μέλη της βιβλιοθηκονομικής κοινότητας. Οφείλουν να έχουν πλήρη γνώση του Κώδικα Δεοντολογίας του Βιβλιοθηκονόμου και πρέπει να τηρούν τις αρχές της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της επαγγελματικής αριστείας και να σέβονται τα ατομικά δικαιώματα που εκφράζονται σε αυτές. Επιπλέον, οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών έχουν εξαιρετικές ευθύνες και ευκαιρίες που συνδέονται με τη φροντίδα της πολιτισμικής κληρονομιάς, τη συντήρηση των πρωτοτύπων τεχνουργημάτων και την υποστήριξη της ευρυμάθειας, τα οποία στηρίζονται στο πρωτογενές περιεχόμενο της έρευνας. Κάποιες φορές η δέσμευσή τους ως προς την ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία μπορεί να συγκρούεται με την αποστολή τους να προστατεύουν και να συντηρούν τα αντικείμενα που είναι στη φροντίδα τους. Όταν οι αξίες αυτές έρχονται σε σύγκρουση, οι βιβλιοθηκονόμοι πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να χρησιμοποιήσουν την εμπειρία και την κρίση τους, ώστε να επιτύχουν την καλύτερη δυνατή λύση, έχοντας πάντα υπόψη τους ότι η ουσία των ειδικών συλλογών αφορά και τις μελλοντικές γενιές.

Άλλες εντάσεις μπορεί να προκύψουν από το γεγονός ότι οι ειδικές συλλογές συχνά έχουν εξίσου οικονομική, όπως και αισθητική αξία, καθώς και αξία που προκύπτει από το ίδιο το έγγραφο. Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών πρέπει να επιδείξουν εξαιρετική προσοχή στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ενδεχομένως να τους επιτραπεί να έχουν προσωπικό όφελος από δραστηριότητες που συνδέονται με τη βιβλιοθήκη. Πρέπει να διατηρούν υψηλά πρότυπα συμπεριφοράς για τη διατήρηση της εμπιστοσύνης του κοινού στο ίδρυμα και στο προσωπικό αυτού.

ΟΡΙΣΜΟΙ

Βιβλιοθηκονόμος Ειδικών Συλλογών: ο υπάλληλος μίας βιβλιοθήκης ειδικών συλλογών ή το μέλος του προσωπικού οποιασδήποτε βιβλιοθήκης, του οποίου τα καθήκοντα συμπεριλαμβάνουν και εργασία στο περιεχόμενο ειδικών συλλογών. Αν και οι αρχές αυτού του Κώδικα συνδέονται πρωταρχικά με τους επαγγελματίες ως προσωπικό (τυπικούς βιβλιοθηκονόμους, εφόρους μουσείων, αρχειονόμους και συντηρητές) και τα μέλη του προσωπικού κάθε βιβλιοθήκης πρέπει να γνωρίζουν ότι

είναι αναγκαίο να αποφεύγονται ενδεχόμενες και ακόμη περισσότερο, φανερές συγκρούσεις συμφερόντων.

Βιβλιοθήκη Ειδικών Συλλογών: μία βιβλιοθήκη ή μία διοικητική μονάδα (όπως ένα τμήμα) μίας μεγαλύτερης βιβλιοθήκης, η οποία έχει αφιερωθεί στο να συγκεντρώνει, οργανώνει, διατηρεί και περιγράφει το υλικό των ειδικών συλλογών και να το καθιστά προσιτό. Επίσης μπορεί να αναφέρεται ως «το ίδρυμα».

Περιεχόμενο Ειδικών Συλλογών: κείμενα, γραφικά και τεχνουργήματα σε αναλογική και ψηφιακή μορφή, συμπεριλαμβανομένων των εκτυπωμένων βιβλίων, χειρογράφων, φωτογραφιών, χαρτών, έργων τέχνης, οπτικοακουστικών μέσων και τρισδιάστατων αντικειμένων της καθημερινότητας (realia), όπως νομίσματα, εργαλεία και κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, τα οποία δεν ταιριάζουν εύκολα στις τακτικές κατηγορίες των εντύπων υλικών. Μπορούν να είναι είτε ανθρώπινα δημιουργήματα (τεχνουργήματα, εργαλεία, σκεύη κλπ) είτε εξαχθέντα από τη φύση (διάφορα δείγματα κλπ).

ΚΩΔΙΚΑΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ²

- i. Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών δεν πρέπει να συναγωνίζονται τις βιβλιοθήκες τους στη συλλογή ή σε άλλες δραστηριότητες.

Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών μερικές φορές συλλέγουν τόσο προς ίδιον όφελος, όσο και για λογαριασμό της βιβλιοθήκης τους. Οι προσωπικές συλλογές μπορεί να συμβάλουν στην κατανόηση από το βιβλιοθηκονόμο, μίας κατηγορίας συλλογών και της αγοράς του περιεχομένου των ειδικών συλλογών. Κατά συνέπεια, οι προσωπικές συλλογές δεν θα πρέπει

² τα Άρθρα I-V έχουν στηριχθεί στο Άρθρο VI του Κώδικα Δεοντολογίας της Ένωσης Αμερικανικών Βιβλιοθηκών («Δεν προάγουμε το ατομικό συμφέρον σε βάρος των χρηστών της βιβλιοθήκης, των συναδέλφων ή των ιδρυμάτων στα οποία απασχολούμαστε») και το Άρθρο VI έχει στηριχθεί στο Άρθρο III του Κώδικα της Ένωσης Αμερικανικών Βιβλιοθηκών («Προστατεύουμε το δικαίωμα του χρήστη κάθε βιβλιοθήκης στη μυστικότητα και την εμπιστευτικότητα, με σεβασμό στην πληροφορία που έχει αναζητηθεί ή ληφθεί και στους πόρους που έχουν τύχει διαβούλευσης, δανεισμού, που αποκτήθηκαν ή μεταβιβάστηκαν»)

να αποθαρρύνονται. Παρ' όλα αυτά, οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών θα πρέπει να αποκαλύψουν στον εργοδότη τους τις δραστηριότητές τους ως προς τις προσωπικές συλλογές, κυρίως όταν το είδος της συλλογής συμπίπτει με αυτή του ιδρύματος. Όταν υφίσταται τέτοια σύμπτωση, οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών δεν πρέπει να συναγωνίζονται με τη βιβλιοθήκη τους, δεν πρέπει να οικοδομούν την προσωπική τους συλλογή σε βάρος της συλλογής του ιδρύματος και θα πρέπει να είναι επιμελείς στο να ξεχωρίζουν τα αντικείμενα που αποκτώνται για τη συλλογή του ιδρύματος, από τα αντικείμενα που αποκτώνται για την προσωπική τους συλλογή. Σε κάθε περίπτωση, οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών θα πρέπει να διαχειρίζονται τον τρόπο που συλλέγουν, έτσι ώστε να αποφεύγονται απρεπείς ενέργειες και να αποτρέπεται αυτές να φανούν προς τα έξω.

- ii. Καθετί εκτός εργασίας κι επαγγελματικών δραστηριοτήτων θα πρέπει να διέπεται από τη θεμελιώδη προϋπόθεση ότι η βασικότερη υποχρέωση των βιβλιοθηκονόμων των ειδικών συλλογών είναι απέναντι στη βιβλιοθήκη, ότι οι δραστηριότητές τους δεν θα εμπλέκονται με την ικανότητά τους να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους και ότι δεν θα υπονομεύουν την επαγγελματική ακεραιότητα και φήμη της βιβλιοθήκης.

Μερικές κατηγορίες εργασιών για τους βιβλιοθηκονόμους εκτός βιβλιοθήκης, όπως η διδασκαλία, οι διαλέξεις, η συγγραφή και η συμβουλευτική, συμβάλλουν στην προσωπική εξέλιξη και ωφελούν και τον ίδιο το βιβλιοθηκονόμο. Οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν πρωταρχική υποχρέωση προς τα ιδρύματά τους και κάθε τέτοια εργασία δεν θα πρέπει να εμποδίζει τα βασικά τους καθήκοντα. Από τη στιγμή που οι βιβλιοθηκονόμοι που εργάζονται ανεξάρτητα από τη βιβλιοθήκη, θεωρούνται εκπρόσωποι αυτής, η συμπεριφορά τους δεν θα πρέπει να υπονομεύει τη φήμη του ιδρύματος. Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών ενθαρρύνονται να αποκαλύπτουν

κάθε εξωτερική τους εργασία στη διοίκηση της βιβλιοθήκης.

iii. Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών δεν θα πρέπει να εμπλέκονται σε καμία συμφωνία ή αξιολόγηση του περιεχομένου των ειδικών συλλογών και δεν θα πρέπει να προτείνουν κανένα υλικό προς πώληση, εάν έχουν οποιοδήποτε κρυφό οικονομικό ενδιαφέρον προς αυτό.

Ως “συμφωνία” προσδιορίζεται στο παρόν η αγορά, πώληση ή ανταλλαγή υλικού των ειδικών συλλογών με κέρδος ή άλλο προσωπικό όφελος. Ως “εκτίμηση” προσδιορίζεται στο παρόν ο επίσημος καθορισμός της οικονομικής αξίας του υλικού των ειδικών συλλογών. Η ανεπίσημη αξιολόγηση τέτοιων υλικών για εσωτερικούς διοικητικούς σκοπούς δεν θεωρείται “εκτίμηση”. Η πρόνοια αυτή υπήρξε, διότι αναγνωρίζεται ότι μπορεί να προκύψουν πιθανές συγκρούσεις συμφερόντων, όταν οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών έχουν όφελος από το ίδιο περιεχόμενο το οποίο επιμελούνται.

iv. Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών θα πρέπει να αρνούνται κάθε δώρο, δάνειο, απαλλαγή ή πράγματα αξίας που τους διατίθενται και συνδέονται με τα καθήκοντά τους στη βιβλιοθήκη.

Όλες οι αποφάσεις περί εξαγορών πρέπει να στηρίζονται στην επαγγελματική κρίση ενός βιβλιοθηκονόμου, δοθείσης της δέουσας προσοχής στα αντικείμενα και στις πολιτικές του ιδρύματος. Όσο είναι επιθυμητές οι στενές σχέσεις ανάμεσα στους βιβλιοθηκονόμους, τους εμπόρους και τους συλλέκτες, είναι επιτακτική ανάγκη να μην προκύπτουν συγκρούσεις συμφερόντων. Οι συγκρούσεις προκύπτουν καθαρά όταν οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών αποδέχονται σημαντικά δώρα, δάνεια ή προσωπικές εκπτώσεις από τους εμπόρους, τους πωλητές ή τους δωρητές. Οι βιβλιοθηκονόμοι θα πρέπει να κρίνουν κατά περίπτωση αν αποπειράται κάποια ακατάλληλη επιρροή. Οι

βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών θα πρέπει να θεωρούν τους μισθούς και τα οφέλη που προβλέπονται από το ίδρυμά τους ως τη μοναδική και ολοκληρωμένη αμοιβή για την εκτέλεση των καθηκόντων τους.

- v. Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών δεν θα πρέπει να αποκρύπτουν πληροφορίες σχετικά με την περιουσία της βιβλιοθήκης ή τις διάφορες συλλογές, προκειμένου να προάγουν τις δικές τους έρευνες και δημοσιεύσεις.

Η προσωπική έρευνα των βιβλιοθηκονόμων των ειδικών συλλογών θα πρέπει να ενθαρρύνεται, από το στιγμή που προάγει την επαγγελματική εξέλιξη και τους σκοπούς του ιδρύματος. Παρόλα αυτά, ένας βιβλιοθηκονόμος δεν πρέπει να παρακρατά πληροφορίες σχετικά με την περιουσία της βιβλιοθήκης, από το ευρύτερο κοινό, με σκοπό την προαγωγή της προσωπικής του έρευνας. Οι κανόνες της βιβλιοθήκης σχετικά με την πρόσβαση και τη χρήση θα πρέπει να εφαρμόζονται και να επιβάλλονται ισότιμα, σύμφωνα με τους όρους της Ένωσης Αμερικανικών Βιβλιοθηκών και της Ένωσης των Αμερικανών Αρχειονόμων.

- vi. Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών είναι υπεύθυνοι για την προστασία του απορρήτου των ερευνητών και του περιεχομένου της έρευνάς τους, όπως απαιτείται από το καταστατικό, τα συμφωνητικά δωρεών ή την πολιτική της βιβλιοθήκης.

Οι επαγγελματίες των ειδικών συλλογών οφείλουν να σέβονται τους νόμους και τις συμβάσεις που προστατεύουν τη μυστικότητα και το απόρρητο των ερευνητών και του υλικού που επιμελούνται τα αποθετήρια. Μία αποτυχία μπορεί να εκθέσει το ίδρυμα που τα κατέχει σε σημαντικά νομικά ατοπήματα, όπως επίσης και να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη που δείχνουν οι δωρητές και πωλητές στο ίδρυμα. Η φύση των προστατευόμενων πληροφοριών και η

διάρκεια της προστασίας προσδιορίζονται στους ομοσπονδιακούς και πολιτειακούς νόμους ως προς το απόρρητο της πληροφορίας. Άλλοι περιορισμοί οι οποίοι μπορεί να τεθούν αφορούν στο αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων μεταξύ δωρητών και πωλητών από τη μία πλευρά και των αποθετηρίων από την άλλη. Οι όροι των περιορισμών αυτών που επιβάλλονται από τους δωρητές ή το ίδρυμα δεν υπαγορεύονται από το νόμο, αλλά παρ' όλα αυτά, δεσμεύουν νομικά. Οι βιβλιοθηκονόμοι των ειδικών συλλογών πρέπει να φροντίζουν ώστε να τυγχάνουν σεβασμού αυτοί οι όροι, αλλά θα πρέπει επίσης να αρνούνται να επιβάλουν ή να δεχθούν περιορισμούς που ελαττώνουν σοβαρά την ερευνητική αξία του υλικού που έχουν αποκτηθεί.

ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο Κώδικας Δεοντολογίας για τους Βιβλιοθηκονόμους των Ειδικών Συλλογών, ο οποίος είναι, όπως προαναφέρθηκε, δημιούργημα της Ένωσης των Κολεγιακών και Ερευνητικών Βιβλιοθηκών των ΗΠΑ, έρχεται να συμπληρώσει και να ολοκληρώσει μία σειρά από οδηγίες που ρυθμίζουν κατ' αποκλειστικότητα θέματα των ειδικών συλλογών, όπως για την επιλογή και μεταφορά υλικού της βιβλιοθήκης από τη γενική συλλογή σε ειδικές συλλογές, οδηγίες που αφορούν στην προστασία και την κλοπή των ειδικών συλλογών, θέματα δανεισμού και εκθέσεων των σπάνιων τεκμηρίων κ.ο.κ. Στην Ελλάδα, αντίστοιχη πρόνοια δεν συναντάται: ο μεν Κανονισμός Λειτουργίας των Δημοσίων Βιβλιοθηκών κάνει αναφορές στις διατάξεις του σε θέματα των ειδικών συλλογών, ρυθμίζοντας κατά κύριο λόγο πρακτικά ζητήματα που προκύπτουν κατά τη διαχείρισή τους, όπως την ύπαρξη ή μη της δυνατότητας πρόσβασης σε αυτές, αναπαραγωγής και δανεισμού των σπάνιων τεκμηρίων, εξυπηρέτησης των χρηστών και ερευνητών, παραπέμποντας παράλληλα και κατά περίπτωση και στους εσωτερικούς κανονισμούς λειτουργίας των εκάστοτε βιβλιοθηκών, ο δε Κώδικας Δεοντολογίας του Βιβλιοθηκονόμου περιλαμβάνει τις βασικές αρχές και υποχρεώσεις του απέναντι στο χρήστη, το ίδιο το επάγγελμα και

το υλικό και την πληροφορία, χωρίς όμως να γίνεται οποιαδήποτε αναφορά σε ειδικές συλλογές και σπάνιο ή παλαιό υλικό. Όπως διαπιστώνεται, στα ζητήματα δεοντολογίας των βιβλιοθηκονόμων των ειδικών συλλογών, υπάρχει κενό. Το κενό αυτό θα μπορούσε να καλυφθεί με τη μεταφορά των αρχών που προκύπτουν από τον Αμερικανικό Κώδικα Δεοντολογίας για τους Βιβλιοθηκονόμους των ειδικών συλλογών στην ελληνική πραγματικότητα. Μην ξεχνάμε ότι μία από τις βάσεις στις οποίες τέθηκε η γένεση του κώδικα αυτού είναι η φροντίδα της πολιτισμικής κληρονομιάς και η παράδοσή της στις μελλοντικές γενιές, έννοιες που είναι απόλυτα συνυφασμένες με το ελληνικό πνεύμα και ιδεώδες.